

**Fikret Sarıcaoğlu, Müntehab-ı Bahriyye (Akdeniz ve Ege'nin Tarihî Coğrafyası 1645-1646), Nadir Eserler Kitaplığı, İstanbul 2018 (1. Baskı, 59 sayfa, Aynıbasım)**

Gamze MUTLU<sup>1</sup>

Kâtib Çelebi (1609-1657); mütecessis, müdekkik, üretken ve çok yönlü kişiliği ile 17. yüzyıla damgasını vurmuş âlimlerdendir. Tarihe olan özel ilgisi başta olmak üzere tabakat, coğrafya, kartografya, astronomi, denizcilik-denizcilik tarihi ve siyaset gibi konulara da ilgi duyan Kâtib Çelebi; meraklı kişiliği ve çalışma titizliğinden dolayı başladığı birçok eseri yarım bırakarak başka eserlerin telifine girişmiştir<sup>2</sup>. Çoğu eseri günümüze tebyiz edilmeden müellif müsveddesi olarak intikal etmiş ve bilim camiasında bazı talihsizliklere uğrayarak karışıklıklara neden olmuştur. Bunun dışında *Süllemü'l-Vusûl*'deki, *Cihânnümâ*'nın birinci ve ikinci telif müellif müsveddelerindeki ve *Mizânü'l-Hakk*'taki otobiyografilerinde<sup>3</sup> eserlerinin tamamından açık bir şekilde bahsetmemesi de eserlerinin tayini meselesini bilim insanları arasında âdeta bir sorunsal hâline getirmiştir<sup>4</sup>.

Prof. Dr. Fikret Sarıcaoğlu, Kâtib Çelebi hakkında yaptığı sayısız kıymetli ve titiz çalışmalarına bir yenisini daha ekleyerek Kâtib Çelebi'ye aitliği tartışmalı ve belirsiz olan *Muntehab-ı Bahriyye*'yi Kâtib Çelebi'nin yazı şeklinden, eserin yazılış tarihinden, diğer eserlerinde de izlenebilen dil, imla ve tahrir özelliklerinden, çalışma stilinden, kaynaklarını kullanma biçimlerinden yola çıkarak açıklığa kavuşturmuştur<sup>5</sup>.

Eser, esas olarak *İnceleme* ve *Tıpkıbasım* olmak üzere iki ana bölümden meydana gelmektedir. İnceleme kısmı; bir giriş, üç bölüm, ekler, bibliyografya ve *Muntehab-ı Bahriyye*'nin içindekiler dökümünü içermektedir. Tıpkıbasımda ise *Muntehab-ı Bahriyye*'nin Süleymaniye Kütüphanesi, Mustafa Âşir Efendi Koleksiyonu, nr. 227'de kayıtlı müellif hatlı nüshası sunulmuştur.

126

<sup>1</sup> Arş.Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, [gazmethyl@artuklu.edu.tr](mailto:gazmethyl@artuklu.edu.tr). ORCID: orcid.org/0000-0003-3235-3567.

**Geliş/Received:** 18.12.2019, **Kabul/Accepted:** 22.12.2019

<sup>2</sup> Tarafımızdan doktora tezi olarak hazırlanan *Cihânnümâ*'nın Topkapı Sarayı Revan Koleksiyonu 1624/1 numarada kayıtlı müellif müsveddesinin 1a varlığında eseri Kâtib Çelebi'nin vefatından iki yıl sonra terekesinden satın almış olan Vişnezâde Mehmed İzzetî'nin (Sarıcaoğlu, 2002: 299) Kâtib Çelebi'nin kişiliği hakkındaki sözleri eserlerinin neden yarım kaldığını anlamamız açısından oldukça önemlidir: (1) Merhûm-ı mezbûr şahib-i himmet, nîk-ıaşlet, keşirü's-şam't, hâkîm-meşreb bir merd-i fâzil idi. Nihâyetü'l-emr 'ilm-i şerîfe kemâl-i hırşından nâşi te'lifât ve taşnîfatınuñ ekşeri nâkiş ve nâ-tamâm kalmışdur. Birini tamâm itmedin birine dañi (2) şürü' iderdi ve şürü' itdüğü gibi dîbâce idüp fuşûl ve ebvâb ve ism ta'yîn idermiş. Fakîrûñ ma'lûmum olduğına bâ'îş bu ki biñ altmış tokuz evâsıtında merhûm-ı mezbûruñ terekesinden bir miqdâr kitâb alup ekşer te'lifâtı ve müsveddâtı (3) bile alınmış idi. Keşret-i kitâbeti hõd bir mertebede imiş ki ta'bîr olunmaz. Netîce-i kelâm bir müddet dañi mu'ammer olsa idi nice âşâr-ı celîleye muvaffak olur ve ol nâ-tamâmları cümle tekmîl iderdi. Rahmetullâhi te'âlâ.

<sup>3</sup> Kâtib Çelebi'nin otobiyografilerinin çevriyazılı metinleri için bkz. Fikret Sarıcaoğlu, "Kâtib Çelebi'nin Otobiyografileri", *L.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı, S. 37, 2002, s. 297-319.

<sup>4</sup> Kâtib Çelebi'nin eserlerinin sayısı genellikle kabataslak bir ifade ile yirminin üzerinde olarak verilir. Bu konuda bir karşılaştırma için bkz. Bilal Yurtoğlu, Katip Çelebi, Ankara: AKDİTYK Atatürk Kültür Merkezi, 2009, s. 215-226; Orhan Şaik Gökyay, "Kâtip Çelebi Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri", Kâtip Çelebi Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler, 3. bsk., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 40-90.

<sup>5</sup> Eser, bilim camiasına ilk olarak bir makale ile tanıtılmıştır. Bkz. Fikret Sarıcaoğlu, "Pîrî Reîs'in Kitâb-ı Bahriyye'sinin İzinde Kâtib Çelebi'nin Yeni Bulunan Eseri: Müntehab-ı Bahriyye", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 15, 2004, s. 7-57. Daha sonra Mine Esiner Özen, 2006 yılında yayımladığı "Piri Reis ve Müntehab-ı Kitâb-ı Bahriyye" adlı makalesinde Fikret Sarıcaoğlu'nun adı zikredilen makalesine atıfta bulunarak eserin Kâtib Çelebi'ye isnat edilmesinin şüphe ile karşılanması gerektiğinin altını çizmiştir (Esiner Özen, 2006: 127). Mine Esiner Özen, bu nüshayı 1998 yılındaki "Piri Reis and His Charts" adlı çalışmasında Piri Reis'in *Kitâb-ı Bahriyye*'sinin ilk telif nüshaları arasında ve buradan derleme olarak göstermiştir (Sarıcaoğlu, 2018: 12).

İnceleme kısmının ilk bölümü olan *Giriş*'te yazma eser kütüphanelerinin envanter kayıtlarının yetersizliği üzerinde duran Prof. Dr. Fikret Sarıcaoğlu, Osmanlı bilimine ait olup literatürde yer almayan veya günümüze nüshası ulaşmadığı sanılan<sup>6</sup> bazı eserlerin nüshalarına ulaşılabileceğinin mümkün olduğunu ifade etmiş ve *Müntehab-ı Bahriyye*'nin gözden kaçma sebepleri üzerinde durmuştur.

I. Bölüm *Müntehab-ı Bahriyye ve Yazmalarına Dair Önceki Bilgiler* başlığını taşımaktadır. Burada öncelikle Kâtib Çelebi'nin kendi el yazısı ile günümüze ulaşan otobiyografilerinde *Müntehab-ı Bahriyye*'den bahsetmediğini, ancak bunun kendisi için bir istisna olmadığını, otobiyografilerinde isimlerini bildirmediği diğer eserlerinden örnekler vermek suretiyle açıklamıştır. Daha sonra Osmanlı bibliyografik kaynaklarında ve Kâtib Çelebi hakkında en detaylı bilgileri edindiğimiz Şehrîzâde Mehmed Saîd'in, Bursalı Mehmed Tâhir b. Rıf'at'ın ve Orhan Şâik Gökyay'ın eserlerinde *Müntehab-ı Bahriyye*'den bahsedilip bahsedilmediği üzerinde durulmuştur. Son olarak yazma eserleri konu edinen kataloglardaki bilgiler değerlendirilerek *Müntehab-ı Bahriyye* nüshaları hakkında doğru bilinen yanlışlar silsilesi ve sebepleri, derin ve titiz bir tarihi perspektifle tartışılmıştır.

*Pîrî Reîs'in Kitâb-ı Bahriyye'si* adını taşıyan II. Bölüm'de *Müntehab-ı Bahriyye*'nin farkının ve değerinin anlaşılabilmesi amacıyla Pîrî Reîs'in *Kitâb-ı Bahriyye*'sinin telif özellikleri, muhtevası hakkında bazı temel bilgiler verilmiş ve kaynaklık ettiği tarihî coğrafya eserlerine değinilmiştir.

III. Bölüm Kâtib Çelebi'nin *Müntehab-ı Bahriyye'si* adını taşımaktadır. Burada *Müntehab-ı Bahriyye*'nin kesin olarak Kâtib Çelebi'ye aitliğinin bilgi ve ölçüleri, bunun yanında bir mecmua veya ön çalışma olarak mı yoksa müstakil bir eser olarak mı değerlendirilmesi gerektiği üzerinde yoğunlaşmıştır. 1950'li yıllardan beri Kâtib Çelebi'nin çalışma tarzı<sup>7</sup> ve üslubu hakkında hayli çalışma yapıldığının altını çizen Prof. Dr. Fikret Sarıcaoğlu, Kâtib Çelebi'nin günümüze ulaşan diğer eserleri ile *Müntehab-ı Bahriyye* arasında yazı şekli, dil kullanımı, kaynak kullanımı ve şekilsel özellikler bakımından karşılaştırmalar yapmış ve Kâtib Çelebi'nin otobiyografilerindeki cümlelerinin şahitliği ile meseleyi şüpheye mahal bırakmayacak şekilde aydınlatmaya çalışmıştır. Burada alt başlıklar hâlinde 1. *Eserin Adı ve Telif Tarihi* 2. *Nüshaları* 3. *Müntehab-ı Bahriyye'nin Muhtevası* 4. *Müntehab-ı Bahriyye'nin Kaynak ve Mehazları* 5. *Müntehab-ı Bahriyye'nin Önemi ve Kıymeti* üzerinde durularak eserin Kâtib Çelebi'ye aitliğinin delilleri daha da detaylandırılmış ve kuvvetlendirilmiştir. Alt başlıkların dördüncüsünde tekrar "*Müntehab-ı Bahriyye'nin Bibliyografyası –Deneme–*" adlı bir başlık altında Kâtib Çelebi'nin Pîrî Reîs'ten farklı olarak kullandığı kitabî kaynakları ön plana çıkarmak amacıyla *Müntehab-ı Bahriyye*'de kullanılan kaynaklar kısaltılmış adları ile parantez içinde gösterilmek üzere alfabetik sıra ile sunulmuşlardır. Bunlar, Pîrî Reîs'in *Kitâb-ı Bahriyye'si* ile Kâtib Çelebi'nin *Müntehab-ı Bahriyye'si*ni karşılaştırmak, Kâtib Çelebi'nin orijinal katkılarını ve güncellemelerini görebilmek ve değerlendirebilmek açısından oldukça önemlidir. Prof. Dr. Fikret Sarıcaoğlu'nun *Kitâb-ı Bahriyye*'den farklı olarak *Müntehab-ı Bahriyye*'deki metin ilavelerinde Kâtib Çelebi'nin tarih

<sup>6</sup> Kâtib Çelebi'nin otobiyografisinde yarıya kadar memzuc bir şerhini hazırladığını söylediği (Sarıcaoğlu, 2002: 313-314) Ali Kuşçu'nun *el-Risâlet el-Muhammediyye fî el-hisâb* adlı eserine yazdığı *Muhammediyye Şerhi* de literatürde kayıp olarak bilinmekteydi (Gökyay, 1991: 85). İhsan Fazlıoğlu, eserin mevcudiyetini tespit ederek matematik ve bilim tarihi açısından incelemiştir. Bkz. İhsan Fazlıoğlu, "Ali Kuşçu'nun el-Risâlet el-Muhammediyye fî el-Hisâb Adlı Eserine Kâtib Çelebi'nin Yazdığı Şerh", *Türk Dilleri Araştırmaları*, S. 17, Festschrift in Honor of Andras J. E. Bodrogligeti, (Ed. Kurtuluş Öztopçu), 2007, s. 113-125.

<sup>7</sup> Kâtib Çelebi'nin çalışma tarzı Gottfried Hagen tarafından yapılan doktora tezinde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bkz. Gottfried Hagen, *Bir Osmanlı Coğrafyacısı İşbaşında Kâtib Çelebi'nin Cihannümâ'sı ve Düşünce Dünyası*, (Çev. Hilal Görgün), İstanbul: Küre Yayınları, 2015 Aynı müellifin şu yazısına da bakılabilir: "El Yazmasının Kenarındaki Hayat: Cihannümâ Müellif Hatları ve Coğrafyacının Atölyesine Bir Bakış", *Doğumunun 400. Yıldönümünde Kâtib Çelebi*, (Ed. Bekir Karlığa, Mustafa Kaçar), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009, s. 174-187.

*Fikret Sarıcaoğlu, Müntehab-ı Bahriyye (Akdeniz ve Ege'nin Tarihî Coğrafyası 1645-1646), Nadir Eserler Kitaplığı, İstanbul 2018 (1. Baskı, 59 sayfa, Aynibasım)*

müktesebatının ön planda olduğunu belirtmesi ve yer adlarını Türkçeleştirme tutumunu ön plana çıkarması, Kâtib Çelebi'nin özgünlüğünü yakalama ve *Müntehab-ı Bahriyye*'nin Kâtib Çelebi'ye isnadını anlama açısından değerli bilgilerdir. Kâtib Çelebi'nin tarih ilmine olan özel ilgisini hem eserlerinin çoğunluğunu oluşturan külliyattan hem de farklı konularda yazdığı eserlerde araya mutlaka serpiştirdiği tarihî bilgilerden anlayabiliyoruz.

Ek I'de Pîrî Reîs'in *Kitâb-ı Bahriyye* telifleri ile Kâtib Çelebi'nin *Müntehab-ı Bahriyye*'sinden karşılaştırma yapmaya elverişli bazı metinler çevriyazılı olarak okuyucuların dikkat ve istifadesine sunulmuştur. Eserde kullanılan kaynaklar *Bibliyografya* genel başlığı altında I. *Kaynaklar-Mehazlar* II. *Araştırmalar-İncelemeler* başlığı altında sıralanmıştır.

Son olarak metnin tıpkıbasımından istifadeyi kolaylaştırmak amacıyla *Müntehab-ı Bahriyye*'deki konu başlıkları varak sırası ile *İçindekiler* başlığı ile sunulmuştur.

Prof. Dr. Fikret Sarıcaoğlu'na *Müntehab-ı Bahriyye*'yi tarihî ve güncel kaynaklardaki belirsizliklerden ve doğru bilinen yanlışlardan arındırdığı için teşekkür eder, titiz ve derinlikli çalışmalarının devamını temenni ederiz.

#### **KAYNAKÇA**

Esiner-Özen, M. (2006). Piri Reis ve Müntehab-ı Kitab-ı Bahriye. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. VII, S. 2, s. 119-131.

Gökyay, O. Ş. (1991). Kâtib Çelebi Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri. *Kâtip Çelebi Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, 3. bsk., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 3-90.

Kâtib Çelebi, *Cihânnümâ*. TSMK Revan 1624.

Sarıcaoğlu, F. (2002). Kâtib Çelebi'nin Otobiyografileri. *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı, S. 37, s. 297-319.

Sarıcaoğlu, F. (2004). Pîrî Reîs'in Kitâb-ı Bahriyye'sinin İzinde Kâtib Çelebi'nin Yeni Bulunan Eseri: Müntehab-ı Bahriyye. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 15, s. 7-57.

Sarıcaoğlu, F. (2018). *Müntehab-ı Bahriyye (Akdeniz ve Ege'nin Tarihî Coğrafyası 1645-1646)*. İstanbul: Nadir Eserler Kitaplığı.

Yurtoğlu, B. (2009). *Katip Çelebi*. Ankara: AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi.